Operációs rendszerek

ELTE IK.

Dr. Illés Zoltán

zoltan.illes@elte.hu

Miről beszéltünk korábban...

- Operációs rendszerek kialakulása
- Op. Rendszer fogalmak, struktúrák
- Fájlok, könyvtárak, fájlrendszerek
 - Fizikai felépítés
 - Logikai felépítés
- Folyamatok
 - Létrehozásuk, állapotuk
- Folyamatok kommunikációja
 - Kritikus szekciók, szemaforok.

Mi következik ma...

- Folyamatok kommunikációja
 - Monitorok
 - üzenetküldés
- Klasszikus IPC problémák
 - Étkező filozófusok esete
- Folyamatok ütemezése
 - Elvek, megvalósítások
 - Szálütemezés

Mi a baj a szemaforokkal?

- Semmi...viszont apró elírások nehezen felderíthető programhibákhoz vezetnek.
 - Pl. ha felcseréljük a 2 sort, akkor mikor a bolt tele van, a péket az üres szemafor blokkolja, a vásárlót emiatt pedig a szabad blokkolja, ezért mindkét folyamat blokkol, egymásra várnak! (holtpont)

```
void pék() /*eredeti recept*/
 int kenyér;
 while (1)
   kenyér=pék_süt();
   down(&üres);
   down(&szabad);
   kenyér_polcra(kenyér);
   up(&szabad);
   up(&tele);
```

```
void pék() /*cserélt recept*/
 int kenyér;
 while (1)
   kenyér=pék_süt();
   down(&szabad); /*itt a csere*/
   down(&üres);
   kenyér_polcra(kenyér);
   up(&szabad);
   up(&tele);
```

Van baj a szemaforokkal?

- Alapvetően nincs, de ahogy az előbbi csere során láttuk, kicsi tévesztés, nagy nehézséget tud okozni.
- Ugyanígy bárhol az up, down utasítások felcserélése hasonló eredményt ad.
- Valamelyik elhagyása, hiba...
- Lehet valami jobb?
 - Kernel (gépi kód) szinten nem igazán.

Monitorok

- Brinch Hansen (1973), Charles Anthony Richard Hoare (1974) magasabb szintű nyelvű konstrukciót javasoltak.
- Ezt nevezték el monitornak.
 - Kicsit a mai osztálydefinícióra hasonlít.

```
Monitor veszélyes_zóna
Integer polc[];
Condition c;
Procedure pék(x);
...
End;
Procedure vásárló(x);
...
End;
End;
End;
End monitor;
```

Monitorok tulajdonságai

- Monitorban eljárások, adatszerkezetek lehetnek.
- Egy időben csak egy folyamat lehet aktív a monitoron belül.
- Ezt a fordítóprogram automatikusan biztosítja.
 - Ha egy folyamat meghív egy monitor eljárást, akkor először ellenőrzi, hogy másik folyamat aktív-e?
 - · Ha igen, felfüggesztésre kerül.
 - Ha nem beléphet, végrehajthatja a kívánt monitor eljárást.

Monitor megvalósítása

- Mutex segítségével
- A felhasználónak nincs konkrét ismerete róla, de nem is kell.
- Eredmény: sokkal biztonságosabb kölcsönös kizárás megvalósítás
- Apró gond: mi van ha egy folyamat nem tud továbbmenni a monitoron belül?
 - Pl: a pék nem tud sütni mert tele van a bolt?
- Megoldás: állapot változók (condition)
 - Rajtuk két művelet végezhető: wait, signal

Gyártó-Fogyasztó probléma megvalósítása monitorral. I.

N elem

```
monitor Pék-Vásárló
        condition tele, üres;
        int darab;
        kenyeret_polcra_helyez(kenyér elem)
                 if (darab==N) wait(tele);
                 polcra(elem);
                 darab++;
                 if (darab==1) signal(\u00fcres);
        kenyér kenyeret_levesz_a_polcról()
                 if (darab==0) wait(\u00fcres);
                 kenyér elem=kenyér_polcról();
                 darab--;
                 if (darab = N-1) signal(tele);
                 return elem;
end monitor
```

Pék-Vásárló folyamata.

```
pék()
        while(1)
                kenyér új;
                új=kenyér_sütés();
                Pék-Vásárló.kenyeret_polcra_helyez(új);
vásárló()
        while(1)
                kenyér új_kenyér;
                új_kenyér=Pék-Vásárló.kenyeret_a_polcról();
                lakoma(új_kenyér);
```

Más megoldások

- Az előző az un. Pidgin Pascal megoldás vázlat volt.
- C-ben nincs monitor
 - C++-ban igen, wait, notify
- Java:
 - Synchronized metódusok
 - Nincs állapotváltozó, de van wait, notify
- ► C#
 - Monitor osztály
 - Enter, Try Enter, Exit, Wait, Pulse (ez a notify megfelelője)
 - Lock nyelvi kulcsszó
 - Példa: VS2008 párhuzamos solution, monitor projekt.

Mi a baj a monitorokkal?

- ▶ Hm,...semmi.
- Sokkal biztonságosabb mint a szemafor használat.
- Egy vagy több CPU, de csak egy közös memória használatnál jók!
- Ha a CPU-knak önálló saját memóriájuk van, akkor ez a megoldás nem az igazi...

Üzenetküldés

- A folyamatok jellemzően két primitívet használnak:
 - Send(célfolyamat, üzenet)
 - Receive(forrás, üzenet)
 - Forrás tetszőleges is lehet!
- Rendszerhívások, nem nyelvi konstrukciók
- Ha küldő-fogadó nem azonos gépen van, szükséges un. nyugtázó üzenet.
 - Ha küldő nem kapja meg a nyugtát, ismét elküldi az üzenetet.
 - Ha a nyugta veszik el, a küldő újra küld.
 - Ismételt üzenetek megkülönböztetése, sorszám segítségével.

Gyártó-fogyasztó probléma üzenetküldéssel I.

A gyártó (pék) folyamata:

```
// a pékségben lévő helyek száma, a
#define N 100
kenyeres polc mérete
void pék()
                       // pék folyamata
{
       int kenyér; // "kenyér" elem tárolási hely
        message m; // üzenet tároló helye
       while(1) // folyamatosan sütünk
               kenyér= kenyeret_sütünk();
               receive(vásárló,m);
                                       // vásárlótól várunk egy
                                       // üres üzenetet m -ben
               m=üzenet_készítés(kenyér);
               send(vásárló,m); // elküldjük a kenyeret a vásárlónak
```

Gyártó-fogyasztó probléma üzenetküldéssel II.

Fogyasztó-vásárló folyamata:

```
void vásárló()
                       // vásárló folyamata
        int kenyér; // "kenyér" elem tárolási hely
        message m; // üzenet tároló helye
        int I;
        for(i=0;i<N;i++) send(pék,m); // N darab üres helyet
                                       // küldünk a péknek
        while(1) // a vásárlás is folyamatos
               receive(pék,m); // várunk a péktől egy kenyeret
                kenyér=üzenet_kicsomagolás(m);
               send(pék,m); // visszaküldjük az üres kosarat
                kenyér_elfogyasztás(kenyér);
```

Üzenetküldés összegzése

- Ideiglenes tároló helyek (levelesláda) létrehozása mindkét helyen.
- El lehet hagyni, ekkor ha send előtt van receive, a küldő blokkolódik, illetve fordítva.
 - Ezt hívják randevú stratégiának.
 - Minix 3 is randevút használ, rögzített méretű üzenetekkel.
 - Adatcső kommunikáció hasonló, csak az adatcsőben nincsenek üzenethatárok, ott csak bájtsorozat van.
- Üzenetküldés a párhuzamos rendszerek általános technikája. Pl. MPI

Klasszikus IPC problémák I.

- Étkező filozófusok esete:
 - 2 villa kell a spagetti evéshez
 - A tányér melletti villákra pályáznak.
 - Esznek-gondolkoznak
 - Készítsünk programot, ami nem akad el!

Megoldás I.

- A megoldásnak apró hibája, hogy pl. holtpont lehet, ha egyszerre megszerzik a bal villát és minden várnak a jobbra.
- Ha leteszi a bal villát és újra próbálkozik, még az se az igazi, hiszen folyamatosan felveszik a bal villát majd leteszik. (Éhezés)

```
Void filozófus(int i)
{
    while(1)
    {
        gondolkodom();
        kell_villa(i); // bal villa
        kell_villa((i+1)%N); //jobb
        eszem();
        nemkell_villa(i);
        nemkell_villa((i+1)%N);
    }
}
```

Megoldás II.

```
// eszik, éhes, gondolkodom értékei lehetnek
Int s[5];
Szemafor safe_s=1; //jelző az s tömb használatához
Szemafor filo[5]=\{0,0,0,0,0,0\}; //1 szemafor minden filozófushoz, 0=tilos
Void filozófus(int i)
while(1) {
  gondolkodom();
  down(safe_s); //csak én módosítom s[]-t
  s[i]=éhes: //
  if (s[bal]!=eszik && s[jobb]!=eszik) //vajon szabad a 2 szomszed villa?
   { s[i]=eszik; up(filo[i]); }; //i eszik, filo[i] szabad jelzést mutat
  up(safe_s); // s[]-t más is elérheti
  down(filo[i]); // blokkol, ha nincs 2 villa, ha nem eszik az i. filozófus
  spagetti_evés();
  down(safe_s); // evést befejeztem,újra védem s[]-t, mert módosítom
  s[i]=gondolkodom;
  if (s[bal]==éhes && s[bal--]!=eszik) { s[bal]=eszik;up(filo[bal]);}
  if (s[jobb]==éhes && s[jobb++]!=eszik) { s[jobb]=eszik;up(filo[jobb]);}
  up(safe_s);
```

Megoldás III.

- Legyen 5 villa szemaforunk az egyes villákra.
- Max szemafor
- Ez korlátozott erőforrás megszerzésre példa.

```
Int N=5;
Szemafor villa[]={1,1,1,1,1}; //mind
szabad
Szemafor max=4; //max 4 villa használt
                      //egyszerre
Void filozófus(int i)
 while(1)
        gondolkodom();
        down(max);
        down(villa[i]); // bal villa
        down(villa[(i+1)%N]; //jobb
        eszem();
        up(villa[i]);
        up(villa[(i+1)\%N]);
        up(max);
```

Olvasók-Írók probléma

Adatbázist egyszerre többen olvashatják, de

csak 1 folyamat írhatja:

```
// író folyamat
Szemafor database=1;
Szemafor mutex=1;
int rc=0:
Void író()
 while(1)
   csinál_valamit();
   down(database); // kritikus
   irunk_adatbázisba();
   up(database);
```

```
Void olvasó()
 while(1)
   down(mutex);
   rc++;
   if (rc==1) down(database);
   up(mutex);
   olvas_adatbázisból();
   down(mutex); // kritikus
   rc--:
   if (rc==0) up(database);
   up(mutex);
   adatot_feldolgozunk();
```

Ütemezés

- Korábbiakban láttuk több folyamat képes "párhuzamosan" futni.
- Egyszerre csak 1 tud futni.
- Melyik fusson?
- Aki a döntést meghozza: Ütemező
- Ami alapján eldönti, hogy ki fusson: ütemezési algoritmus

Folyamatok I/O igénye

- Egy folyamat jellemzően kétféle tevékenységet végez:
 - Számolgat magában
 - I/O igény, írni, olvasni akar adatot perifériára
- Számításigényes folyamat
 - Hosszan dolgozik, keveset várakozik I/O-ra
- ► I/O igényes folyamat
 - Rövideket dolgozik, sokszor várakozik I/O-ra

Mikor váltsunk folyamatot?

- Biztosan van váltás:
 - Ha befejeződik egy folyamat
 - Ha egy folyamat blokkolt állapotba kerül (I/O vagy szemafor miatt)
- Általában van váltás:
 - Új folyamat jön létre
 - I/O megszakítás bekövetkezés
 - I/O megszakítás után jellemzően, egy blokkolt folyamat, ami erre várt, folytathatja futását.
 - Időzítő megszakítás
 - Nem megszakítható ütemezés
 - Megszakítható ütemezés

Ütemezések csoportosítása

- Minden rendszerre jellemzők:
 - Pártatlanság, mindenki hozzáférhet a CPU-hoz
 - Mindenkire ugyanazok az elvek érvényesek
 - Mindenki "azonos" terhelést kapjon
- Kötegelt rendszerek
 - Áteresztőképesség, áthaladási idő, CPU kihasználtság
- Interaktív rendszerek
 - Válaszidő, megfelelés a felhasználói igényeknek
- Valós idejű rendszerek
 - Határidők betartása, adatvesztés, minőségromlás elkerülése

Ütemezés kötegelt rendszerekben

- Sorrendi ütemezés, nem megszakítható
 - First Come First Served (FCFS)
 - Egy folyamat addig fut, amíg nem végez vagy nem blokkolódik.
 - Ha blokkolódik, a sor végére kerül.
 - Pártatlan, egyszerű, láncolt listában tartjuk a folyamatokat.
 - Hátránya: I/O igényes folyamatok nagyon lassan végeznek.
- Legrövidebb feladat először, nem megszakítható ez se, (shortest job first-SJB)
 - Kell előre ismerni a futási időket
 - Akkor optimális, ha a kezdetben mindenki elérhető

Ütemezés kötegelt rendszerekben II.

- Legrövidebb maradék futási idejű következzen
 - Megszakítható, minden új belépéskor vizsgálat.
- Háromszintű ütemezés
 - Bebocsátó ütemező
 - A feladatokat válogatva engedi be a memóriába.
 - Lemez ütemező
 - Ha a bebocsátó sok folyamatot enged be és elfogy a memória, akkor lemezre kell írni valamennyit, meg vissza.
 - · Ez ritkán fut.
 - CPU ütemező
 - · A korábban említett algoritmusok közül választhatunk.

Ütemezés interaktív rendszerben I.

- Körben járó ütemezés-Round Robin
 - Mindenkinek időszelet, aminek végén, vagy blokkolás esetén jön a következő folyamat
 - Időszelet végén a körkörös listában következő lesz az aktuális folyamat
 - Pártatlan, egyszerű
 - Egy listában tárolhatjuk a folyamatokat (jellemzőit), és ezen megyünk körbe-körbe.
 - Egy kérdés van: Mekkora legyen az időszelet?
 - Processz átkapcsolás időigényes
 - Kicsi az idő -> sok CPU megy el a kapcsolgatásra
 - Túl nagy -> interaktív felhasználóknak lassúnak tűnhet pl a billentyűkezelés

Ütemezés interaktív rendszerben II.

- Prioritásos ütemezés
 - Fontosság, prioritás bevezetése
 - Unix: 0-49 -> nem megszakítható (kernel) prioritás
 - 50–127 –> user prioritás
 - Legmagasabb prioritású futhat
 - Dinamikus prioritás módosítás, különben éhenhalás
 - Prioritási osztályok használata
 - Egy osztályon belül Round Robin
 - Ki kell igazítani a folyamatok prioritását, különben az alacsonyak nagyon ritkán jutnak CPU-hoz.
 - Tipikusan minden 100 időszeletnél a prioritásokat újraértékeli
 - Jellemzően a magas prioritások alacsonyabbra kerülnek, majd ezen a soron megy RR. A végén újra felállnak az eredeti osztályok.

Ütemezés interaktív rendszerben III.

Többszörös sorok

- Szintén prioritásos és RR
- Legmagasabb szinten minden folyamat 1 időszeletet kap
- Következő 2-t, majd 4-et, 8, 16,32,64-et.
- Ha elhasználta a legmagasabb szintű folyamat az idejét egy szinttel lejjebb kerül.
- Legrövidebb folyamat előbb
 - Bár nem tudjuk a hátralévő időt, de becsüljük meg az előzőekből!
 - Öregedés, súlyozott átlag az időszeletre.
 - T0, T0/2+T1/2, T0/4+T1/4+T2/2, T0/8+T1/8+T2/4+T3/2

Ütemezés interaktív rendszerben IV.

Garantált ütemezés

- Minden aktív folyamat arányos CPU időt kap.
- Nyilván kell tartani, hogy egy folyamat már mennyi időt kapott, ha valaki arányosan kevesebb időt kapott az kerül előbbre.

Sorsjáték ütemezés

- Mint az előző, csak a folyamatok között "sorsjegyeket" osztunk szét, az kapja a vezérlést akinél a kihúzott jegy van
- Arányos CPU időt könnyű biztosítani, hasznos pl. video szervereknél

Arányos ütemezés

 Vegyük figyelembe a felhasználókat is! Mint a garantált, csak a felhasználókra vonatkoztatva.

Ütemezés valós idejű rendszerben I.

- Mi az a valós idejű rendszer?
 - Az idő kulcsszereplő. Garantálni kell adott határidőre a tevékenység, válasz megadását.
 - Hard Real Time (szigorú), abszolut, nem módosítható határidők.
 - Soft Real Time (toleráns), léteznek a határidők, de ezek kis mértékű elmulasztása tolerálható.
 - A programokat több kisebb folyamatra bontják.
 - Külső esemény észlelésekor, adott határidőre válasz kell.
 - Ütemezhető: ha egységnyi időre eső n esemény CPU válaszidő összege <= 1.
- Unix, Windows valós idejű?

Ütemezési elvek, megvalósítás

- Gyakori a gyermek folyamatok jelenléte a rendszerben.
- A szülőnek nem biztos, hogy minden gyermekével azonos prioritásra van szüksége.
- Tipikusan a kernel prioritásos ütemezést használ (+RR)
 - Biztosít egy rendszerhívást, amivel a szülő a gyermek prioritását adhatja meg
 - Kernel ütemez felhasználói folyamat szabja meg az elvet, prioritást. (nice)

Szálütemezés

- Felhasználói szintű szálak
 - Kernel nem tud róluk, a folyamat kap időszeletet, ezen belül a szálütemező dönt ki fusson
 - Gyors váltás a szálak között
 - Alkalmazásfüggő szálütemezés lehetséges
- Kernel szintű szálak
 - Kernel ismeri a szálakat, kernel dönt melyik folyamat melyik szála következzen
 - Lassú váltás, két szál váltása között teljes környezetátkapcsolás kell
 - Ezt figyelembe is veszik.

Folyamatok, prioritások

- A Unix, Linux prioritás alapú folyamat ütemezést végez!
- POSIX4 IEEE1003.1b (1993), Valós idejű kiterjesztés megjelenés
- Két prioritás lista
 - ∘ nice –20–19, ahogy láttuk
 - Valós idejű prioritási lista, 0-99 közti értékekkel.(100 prioritási szint)
 - Ebben a listában a nagyobb szám jelenti a nagyobb prioritást
 - A lista közös értelmezése a következő:
 - 99,98...1,-20,-19,...0,1...,19, ezt gyakran 140-es prioritás intervallumnak neveznek, amiben különböző eltolások(mapping) lehetségesek.

Windows prioritás osztályok

- Windows operációs rendszer 32 prioritás szintet használ.
 - 0...31-ig, a 0. szintet az ún. zero page thread használja csak!
 - Feladata: kitörölni a memórialap tartalmát!
 - 1-31-ig használt a standard folyamatok számára
 - 1-15 -ig használják a normál folyamatok
 - 16-31-ig valós idejű osztályhoz tartozó folyamatok
- A prioritási szintek prioritási osztályokba vannak csoportosítva!

Linux ütemezés - O(1)

- Korábban láttuk, prioritásos, preemptív ütemezést használnak a mai interaktív rendszerek!
- O(1) ütemezés (ordó 1 konstans keresési idő, kb 2003-tól, 2.6 kerneltől)
 - Molnár Ingo (ELTE, fizikus, Red-Hat kernel fejlesztő)
 - Processz számtól független, konstans idő alatti ütemezés.
 - SMP támogatás runqueue
 - I/O, CPU igény szerinti heurisztikus szétválasztás.
 (bonyolult, nem ad biztos eredményt)

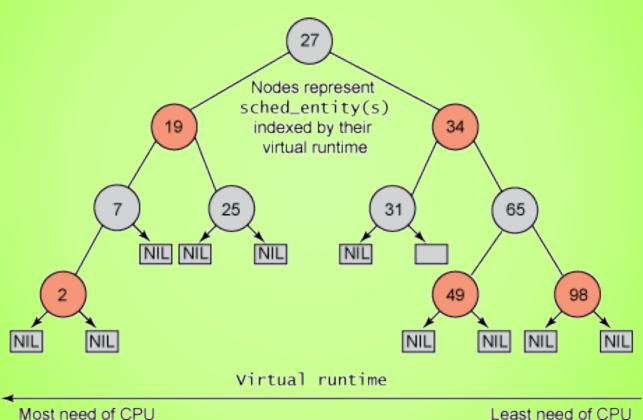
O(1) ütemezés

- Processzoronkénti futási sor (runqueue)
 - Minden futási sor 140 elemű láncolt lista, minden elem egy "dupla" tömbmutató!
 - Minden prioritási szinthez tartozó folyamatokból egy aktív és lejárt tömb mutatót tart nyilván.
 - Végigmegy az aktív tömbön, ha egy folyamat időszelete lejár, átkerül a lejárt tömbbe!
 - Ha kiürül az aktív tömb, akkor helyet cserélnek!
 - Ütemezés esetén

CFS- Completely Fair Scheduler

- O(1)- továbbfejlesztése (Molnár Ingo)
- 2.6.23 kerneltől kezdve
- Kon Colivas, Rotating Staircase Deadline Scheduler (RSDL) elemeket is használ.
- A CPU idő "fair" kiosztása, hasonlít a garantált ütemezésre!
- A CPU idők nyilvántartása egy fa struktúrában, balra kisebb, jobbra nagyobb idejű folyamatok (redblacktree)

CFS - Sched-entity fa

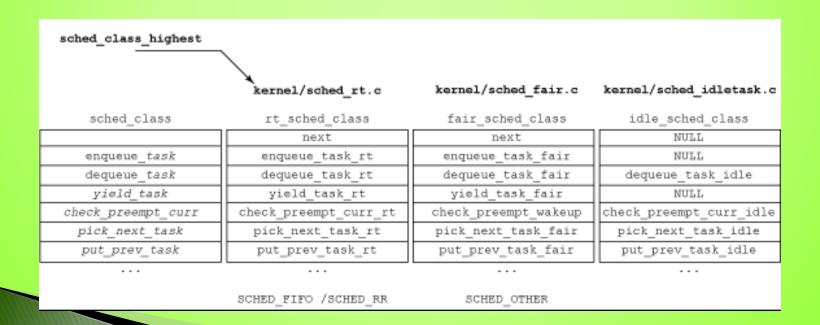
wost need of CPU Least need of CPU

Prioritások CFS esetén

- Nincs direkt prioritás CFS-ben!
- Mindenki azonos, fair módon részesül a CPU erőforrásokból, de:
 - A nagyobb prioritású folyamat kisebb idő csökkenést szenved el.
 - Az alacsonyabb prioritás nagyobbat!
- Így érvényesül a prioritási elv, nincs kiéheztetés!
- Nem kell prioritásonkénti folyamat nyilvántartás!

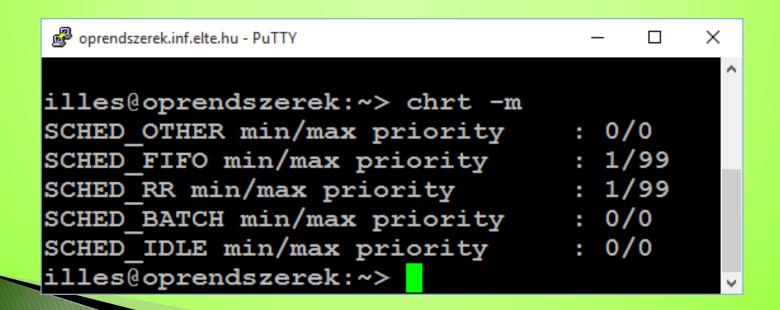
CFS - moduláris ütemezés

- Alaposztály: sched_class
 - Ebből származik: rt_sched_class, fair_sched_class(sched_other), idle_sched_class, batch_sched_class

Ütemezési jellemzők – chrt

- ▶ Chrt -m
- SCHED_FIFO,SCHED_RR (Round Robin), klasszikus ütemezések RT folyamatokra!

Köszönöm a figyelmet!

zoltan.illes@elte.hu